

OMÓWIENIA

XXIII Balcanicum, Pogranicza kulturowe w Europie Południowo-Wschodniej, Poznań, 25–26 października 2024

<https://doi.org/10.14746/bp.2024.31.22>

Celem dwudniowej konferencji *XXIII Balcanicum* była refleksja na temat zjawiska pograniczności na Bałkanach, odnoszącego się do przestrzeni realnej i symbolicznej, w której dochodzi do kontaktu oraz interakcji między sąsiadującymi ze sobą kulturami i ich przedstawicielami, w przeszłości oraz współcześnie. Organizatorami konferencji byli: Komisja Bałkanistyki Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu i Wydział Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM). Wygłoszono 28 referatów, wystąpili badacze z ośrodków polskich (19) i zagranicznych (7), przeważnie w formie stacjonarnej.

Uczestnicy konferencji przedstawili wieloaspektową perspektywę, dotyczącą charakterystyki i ewolucji pograniczy kulturowych na Bałkanach. Wystąpienia odnosiły się do wielostronnych form zjawiska pograniczności, były osadzone w różnych dyscyplinach naukowych, jednocześnie sprzyjały konkretyzacji ujęć o wymiarze interdyscyplinarnym. Tematyka konferencji była przedstawiana i analizowana w bardzo szeroki sposób. Poszczególni referenci zwracali uwagę na miejsce i rolę tego fenomenu w kontekście funkcjonowania państw, wspólnot narodowych, regionalnych i lokalnych, rodzin, a także jednostek. Dominowało ujęcie historyczne, ale część badaczy reprezentowała nauki o kulturze, antropologię kulturową, nauki polityczne i literaturoznawstwo.

Obrady zainaugurował panel z udziałem specjalistów zajmujących się tematyką starożytną i mediewistyczną. Jarosław Dudek (Uniwersytet Zielonogórski) zwrócił uwagę na rolę Półwyspu Krymskiego jako międzykulturowej „strefy kontaktowej” w okresie wczesnego średniowiecza (VII–XII w.), z kolei Ryszard Grzesik (Polska Akademia Nauk) scharakteryzował fenomen pograniczności kulturowej średniowiecznego państwa węgierskiego. Ilian Lupov (Uniwersytet Św. Klemensa Ohrydzkiego w Sofii) analizował międzykulturowy charakter rzymskiej Tracji, w oparciu o literaturę historyczną i artefakty archeologiczne.

W panelu dotyczącym pograniczy kulturowym w czasach późnośredniowiecznych i nowożytnych Krzysztof Dobosz (Uniwersytet Jagielloński) nakreślił obraz pograniczności kulturowej w kontekście kultury gazich, opisywanej przez autorów osmańskich. Piotr Wróbel (Uniwersytet Jagielloński) przedstawił referat dotyczący refleksji na temat pograniczy w czasach osmańskich w oparciu o informacje pochodzące z relacji Muhammada al-Nahrawali z al-Hidżazu o misji do sułtana Sulejmana Wspaniałego (1557–1558). W kolejnych wystąpieniach zwrócono uwagę na pograniczny charakter różnych organizmów politycznych, społeczności oraz jednostek funkcjonujących w europejskich rejonach Turcji osmańskiej: w Mołdawii (Dariusz Milewski; Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), a także w Banacie i Transylwanii (Maria-Antoaneta Vangelova; Uniwersytet Św. Klemensa Ohrydzkiego w Sofii).

Problematyka pograniczności kulturowej, poddawanej naciskom o charakterze państwowotwórczym i cywilizacyjnym, była tematem wystąpienia Ilony Czamańskiej (UAM) o relacjach rumuńsko-serbskich oraz Krzysztofa Popka (Uniwersytet Jagielloński) na temat społeczności Pomaków z przełomu XIX i XX wieku. Jędrzej Paszkiewicz (UAM) omówił problem pograniczności kulturowej Tracji Zachodniej w świetle przemian politycznych i ludnościowych, do jakich doszło w tym regionie po I wojnie światowej (1919–1928). Wątek współistnienia pograniczy etnicznych i kulturowych został podjęty także przez Krzysztofa Nowaka (Uniwersytet Śląski), który omówił postrzeganie tej kwestii w kontekście relacji rumuńsko-polskich po II wojnie światowej (1948–1989). Z kolei Wojciech Sajkowski (UAM) przedstawił fenomen pograniczności kulturowej Dalmacji przedstawiony w źródłach o charakterze kronikarskim i administracyjnym z czasów nowożytnych. Tomasz Jacek Lis (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) zwrócił uwagę na zjawisko pograniczności kulturowej w kontekście działalności środowisk młodzieżowych, skupiających studentów i aktywistów identyfikujących się ze Słowiańszczyzną Południową, powiązanych z różnymi ośrodkami uniwersyteckimi z Austro-Węgier na przełomie XIX i XX wieku.

Zagadnienie pograniczności kulturowej było także prezentowane pod kątem literackim i językoznawczym. I tak, Dariusz Wybranowski (Uniwersytet Szczeciński) przedstawił i przeanalizował wielokulturowy obraz miasta Višegrad na pograniczu bośniacko-serbskim, naszkicowany przez Iva Andrića w powieści *Most na Drinie*. Perspektywę językoznawczą, dotyczącą przenikania się rumuńskich i węgierskich wpływów językowych w Transylwanii, przedstawiła Adel Furu (Uniwersytet Babeșu i Bolyaia w Cluj-Napoca).

Ważną część konferencji stanowiły wystąpienia dotyczące charakterystyki pograniczy zamieszkałych przez mniejsze społeczności, ulegające stopniowej asymilacji z większymi liczebnie wspólnotami kulturowymi lub etnicznymi. O warunkach i przejawach działalności potomków naddunajskich Szwabów, zamieszkujących północną część Serbii, mówiła Sabina Giergiel (Uniwersytet Jagielloński), z kolei Ewa Nowicka (*Collegium Civitas*) przedstawiła fenomen funkcjonowania pogranicznych społeczności arumuńskich. Tematyka pograniczności kulturowej została także poruszona w perspektywie politologicznej — Mirella Korzeniewska-Wiszniewska

(Uniwersytet Jagielloński) zwróciła uwagę na szczególną charakterystykę tzw. partii mniejszościowych, odnoszących swoją działalność do różnych wspólnot etnicznych, kulturowych lub regionalnych w Serbii i Czarnogórze. Przedstawiła ona przykłady oddziaływania tych ugrupowań na współczesną kondycję mieszanych pograniczy etnicznych. Magdalena Rekść (Uniwersytet Łódzki) przybliżyła sytuację autonomicznego regionu Wojwodina, zamieszkanego przez kilkanaście odrębnych wspólnot etniczno-narodowych (na czele z Serbami i Węgrami), w kontekście współczesnych węgiersko-serbskich stosunków międzypaństwowych. Zagadnienie zróżnicowania kulturowego Kosowa, powiązane z procesem kształtowania się jego współczesnej kultury politycznej silnie nacechowanej wpływem pograniczy, było tematem referatu Ibrahima Gashiego (Uniwersytet w Prisztinie) oraz Doniki Avdulli (Uniwersytet Warszawski). O religijno-kulturowym wymiarze współczesnego pogranicza czarnogórsko-serbskiego mówiła natomiast Aleksandra Feder (Uniwersytet Warszawski). Analizując sposoby kształtowania nowych obiektów sakralnych w mieście Bar, zwróciła ona uwagę na przemiany zachodzące w tamtejszym krajobrazie kulturowym. Z kolei Maciej Baczyński (Uniwersytet Łódzki) przedstawił sposoby ukazywania pograniczy kulturowych z Bośni i Hercegowiny w tamtejszej praktyce muzealniczej, na przykładzie wybranych placówek finansowanych przez państwo oraz podmioty prywatne.

Interesujący i ważny aspekt dyskusji na temat pograniczy kulturowych w Europie Południowo-Wschodniej tworzyły wystąpienia na temat wpływu oficjalnej polityki władz na funkcjonowanie zjawiska pograniczności w poszczególnych państwach. Marian Hariuc (Instytut Historii A.D. „Xenopol” z Iași) przedstawił, jak polityka edukacyjna w międzywojennej Rumunii wpływała na kształtowanie się relacji międzyetnicznych w Transylwanii, w szczególności na pograniczu rumuńsko-węgierskim. Bogdan Shipor (Instytut Historii A.D. „Xenopol” z Iași) omówił proces unifikacji systemu edukacji szkolnej w Turcji międzywojennej w oparciu o informacje i interpretacje pochodzące z rumuńskich raportów dyplomatycznych. Z kolei Andreea Dahlquist (Rumuńskie Stowarzyszenie Studiów Bałtyckich i Nordyckich) przeanalizowała poglądy rumuńskiego polityka i wojskowego Iona Antonescu na temat sytuacji ludności rumuńskiej zamieszkującej obszar jugosłowiański, podporządkowany podczas II wojny światowej siłom Osi (1941–1944).

Obradom konferencji towarzyszyło doroczne zebranie członków Komisji Bałkanistyki, działającej przy poznańskim Oddziale PAN. Jak ustalili jego uczestnicy, tematem kolejnej konferencji, planowanej na 2025 rok (*XXIV Balcanicum*), będą Grecy i Grecja w polityce oraz kulturze Europy Południowo-Wschodniej.

Wojciech Sajkowski

